

V I S S Z H A N G .

A Társadalomtudomány írja Tóth Károlyról: „Ez a keménykötésű kunsági magyar minden idegszálával összeforrott a magyar múlttal, az ősi röggel. Tösgyökeres magyar lelke a nemzeti, vallásos és családi hagyományok áhitatos fiszteletével volt tele, anélkül azonban, hogy a maradiság anakronizmusának mégcsak egy árnyalata is vegyült volna hozzája. A magyar néplélek türelmes és objektív megértésével fogadott minden újat, ami az emberi haladás hajóját előbbrevinni látszott. A magas kultúra ormáin edzett szemmel fogékony volt a nyugati és modern eszmék iránt is; nem merő külföldieskedésből, hanem mert ezeket beleilleszthetőknek tartotta a magyar lélek páratlanul gazdag eszmevilágába. A modernségnek is ez szabott nála határt. A magyar közélet porondján ritka a modern konzervatív magyar lelkiségnek az a szerencsés típusa, amelyet Tóth Károly rokonszenves egyénisége képvisel. Sajnos, hogy így van, s éppen azért érezzük kétszeresen súlyosnak azt a veszteséget, amely elköltözésével a magyar közéletet érte“. (1928:250.)

*

„Vörösmarty három legnagyobb költőnk közül a mai magyar nemzedék lelkiségéhez a legközelebb áll . . . A szimbolizmus befolyása alatt felnőtt mai generáció a nagy mélységeket, a szokatlan jelzőket, a sajátos szófűzéseket, szórendeket kedveli s épen ezt találja meg leginkább Vörösmartynál“. (Klebsberg Kunó gróf cikkéből, Pestj Napló szept. 23.)

*

Abból az alkalomból, hogy Vass József a kath. nagygyűlésen kijelentette: „nem hirdetek neokatholicizmust“ — Farkas Elemér vezércikket írt a Nemzeti Újságba (okt. 11.), bizonyos félreértések tisztázása céljából. A cikkből vesszük a következő szavakat: „A katholicizmusnak valóban nincs szüksége új gondolatokkal, célkitűzésekkel való almentálásra és a megváltozott viszonyokhoz való átalakulásra . . . Teljesen más a helyzet a népek nacionalizmusa s a nemzeti érzés célkitűzései s eszközei megválogatása tekintetében. Ennek elasztikusnak s a korhoz és a megváltozott viszonyokhoz alkalmazkodónak kell lennie, különben elhalad a világ egy nemzet felett. A múlt század célkitűzései s nacionalizmusának fegyverei elavultak; ezek legfeljebb a világról tudomást nem vevő sóhajtozás s keseregés témájául szolgálhatnak, de sohasem lehetnek alkalmasak egy nemzet törekvéseinek, élni akarásának előbbrevitelére. Itt, igenis, helye van, a régi eszmék s gondolatok revíziójának; helye van a neonacionalizmusnak. A nacionalista gondolat ortodoxiájához való ragaszkodás jóvá nem tehető hiba volna. A nacionalizmust én egy keretnek tekintem, melyet a nemzet, mint egy őseitől ráhagyott kincsset, köteles őrizni s attól el nem tántorodni. Ennek a keretnek azonban az idő, a kor, a viszonyok, az erők s befolyások adhatnak újabb és újabb tartalmat, anélkül, hogy az alapgondolat — a nacionalizmus — a maga átütő erejéből bármit is vesztené“.

*

Az Alölddel szemben folytatott igazságtalan kulturpolitikáról írja a Szegedi Szemle: „Hajdan alapították néhány jogi iskolát és fenntartották a tanulmányi alapból, de gondoskodtak róla, hogy az 1200 négyszögmérföld területen lakó magyarságnak ne jusson belőle s ha nincs a reformátusság, az Alföld teljesen főiskola nélkül maradjon“. (1928, 23:10.)

*

Waldemar George írja a *Revue Mondiale* szept. 15.-i számában: „A modern német, francia, orosz és spanyol művészek az olasz reneszánsz szépségideálja ellen harcolnak. Transzcendentális művészetük visszaállítja az átornak, legendának, míthosznak, szimbolikus formáknak tekintélyét . . . Egy új szellem van keletkezésben, amely a humanizmus romjain épül föl: egy új gothika, amely a keletből és a középkori szellemből táplálkozik. A katedrálisok Franciaországának csatlakoznia kell a misztikának ehhez a fölújulásához”.

*

Élénk visszhang támadt a sajtóban Károlyi József egri beszéde körül, amely a magyar történelemnek katolikus szempontból való revízióját sürgette. Ezzel kapcsolatban írta a *Magyarság* (szept. 19.): „Károlyi József gróf olyan történelmi elmélkedésekbe bocsátkozott, amelyek aligha szolgálják a magyar egységnek áhitott gondolatát s amelyek ilyen nyersen és dilettáns módon fölvetve a legnagyobb mértékben ellenkeznek a történelmi valósággal . . . Nagyban és egészben véve a legkevésbé sem igaz, hogy a nagy katolikus vezetőférfiakat elsikkasztotta a meghamisított történelemírás a nemzeti hősök Pantheonjából . . .”

*

Babits Mihály állásfoglalása a „testi kultúra“ divatos jelszavával szemben a szellemi kultúra mellett: „Hadd figyelmeztessenem a testi kultúra különböző apostolait a jobb- és baloldalon állásfoglalásuk kétféle következetlenségére. Az egyik rész, mely a nyers erő kultuszának, a Sportnak és Militarizmusnak varázsa alatt áll, a Tradíciók tiszteletére, a Tények és Történelem vallására szeret hivatkozni, s elfelejti, hogy a Tradíció nagyon hangosan és nyilvánvalóan a Szellemi Kultúra pártján sorakozik; és hogy soha nem akadt volna írástudó, aki a Testi Kultúrát fölébe helyezte volna, vagy akárcsak egyenrangúnak is ismerte volna el a Szellemi Kulturával. Nem; sőt elméletben még a zord katonák és hádvezérek is meghajoltak a Szellemi Kultúra felsőbbbsége előtt”. (Nyugat, 1928:373.)

*

Bánffy Miklós gróf nyilatkozott az *Uj Nemzedékben* (okt. 24.) az erdélyi irodalom sokat vitatott kérdéséről. A nyilatkozat azért érdekes, mert az *Uj Nemzedék* közli, amely eddig mereven elzárkózott Ady elismerésétől. Ime a nyilatkozat kiemelkedő mozzanata, mely a fajvédő és ókonzervatív lap hasábjain jelen meg: „Az erdélyi magyarság nem olyan nagy, hogy megengedhetné magának a világnézeti elkülönítetés luxusát, s ha valakiről tudjuk azt, hogy használni fog a magyarság ügyének, nem riaszthatjuk el magunk mellől. Ugyanez a felfogásunk az Ady-kérdésben is. Ady Endrében szét kell választani a költőt az embertől, s ha idekint még tart a harc Ady körül, mi, erdélyi magyarok, a fentebb említett okok miatt sem emészthetjük magunkat ilyen irodalmi háborúság luxusával”.

*

Szabó Dezsőtől megszoktuk már, de a magyar faj értékeit védő „Előőr” című hetilaptól mindenesetre meglepő, hogy az erdélyi magyar irodalom köztisztelőben álló veteránjáról — Benedek Elekről — ilyen mondatokat ad közre: „Édes melegszívű, güling-galang, ciróka-miróka Elek Apó . . . A Szent Öreg bizony írónak nagyon-nagyon cingárka, igen jelentékenyecske volt egész világéletében. A székely nép tragikus arányú ős meséit őt keserves kötetben egészen kis-

édeskés elek-após szubvenciós undorításokká giling-galangolta át, ami nagy-nagy bűn. Azután irt enyhe dolgokat, melyek egy falusi néptanító stíldris felkunkorodását sohasem versenyezték túl . . ." (Ha az Előörs írói között egyetlenegy is volna, aki jobban tud magyarul és szebben ír Benedek Eleknel, talán meg lehetne bocsátani ezt az Erdély felé dobott követ.)

*

Az előbbi „elsodori“ stílusra jellemző az alábbi játszi mondatképzés is, amellyel az egyik előörs, fájának védelmében, önfainak vérét akarja ontani: „Ime: hirdetem az ős Hungária minden tája felé: megöljük a Szent Öregeket. Kipusztítjuk őket becstelen koruk minden hazugságával, bűnével, szajhaságával. Ezer és ezer fiatal szívben húzom a halálharangot fölöttük. Mi a heroikus szeretet és a tisztító szent gyűlölet teremő harcú világát fogjuk megélni. Kusti a sirba, Szent Öregek, helyet a tiszta fiataloknak!” (Előörs, 1928, 30:9.) Az ilyen stílusból nem igen szoktak kigyógyulni a betegek . . .

*

A tehetséges Georg Büchner, egy fiatalon elhunyt, késői „Stürmer und Dränger“, aki melodramai motívumokból és Shakespearei szólamokból nagystílusú történelmi tabló-sorozatot szerkesztett: a magyar alkotmány sáncaira nézve veszedelmesnek találtatott. A „Danton halála“-nak betiltása és megcenzurázása alkalmából emlékezhetünk Büchner kortársaira, a százév előtti magyar reform-nemzedékre, amelyet egyik konzervatív irodalomtörténészük a következőképpen jellemez: „A szólás-, irás- s közszabadságnak lábbal tapodása az egész ország jogérzetét fölháborítván, mind tömegesebben szálltak sikra azokért az eszmékért, melyeket az emberi jog s a haladás kívánt”. (Badics Ferenc: Fáy András életrajza, Bpest, M. T. A. kiadása, 1890:361.)

*

A „Danton halála“ betiltása meglehetősen éles és ideges hangokat provokált az írók és kritikusok körében. Ime például Schöpllin Aladár nyilatkozata: „A rendőrségnek ezzel az intézkedéssel megint sikerült neveltséggé tennie nemcsak önmagát, hanem az egész magyar hivatalosságot. Mindenkinék, ki csak valami közösséget és érdeklődést is érez művészi dolgok iránt, a legnagyobb felháborodással kell az ilyen intézkedéseket fogadnia, mert ezek nemcsak az érdekelteknek ártanak, hanem ártanak kifelé és befelé egyaránt az egész magyar kulturának. Ránkböszítik a németeket, akiknek egy nagyon megbecsült írójáról van szó, ránkböszítik a franciákat, akiknek nemzeti forradalmáról van szó, ránkböszítik az egész világot”. (Esti Kurir, okt. 5.)

*

Az erdélyi írók budapesti szereplése alkalmából írta a Pesti Hirlap: „Bizonyult, hogy nincs kétféle magyar irodalom. Az erdélyi szerves része a magyar irodalomnak. Cáfolata volt ez annak a babonának, amely idehaza felülölt bizonyos körökben, hogy az itthoni irodalom nem magyar, hanem csupán az erdélyi irodalom az. Az egész különbség annyi, hogy az erdélyiekből az új helyzet erősebben váltott ki fajerőket, ami magasztos küldetésük betöltésének egyik erős forrása. A másik tanulság, amely intő például szolgálhat nekünk, hogy a Helikon nem ismer stílusbeli világnézeti különbséget. Budapest közönsége szíve visszafojtott dobogásával köszöntötte Erdélyt, az erdélyi lelket”.